

CIUTADANS CATALANS I CIUTADANS EUROPEUS. CATALUNYA COM A NACIONALITAT HISTÒRICA A LA UNIÓ EUROPEA DEL SEGLE XXI

JESÚS QUIROGA I MARTÍNEZ

Catalunya, al llarg dels segles, ha gaudit de diferents graus de sobirania amb relació a les institucions i formes d'organització política pròpies de cada època. En alguns períodes històrics, el territori català va tenir les institucions pròpies d'un estat sobirà i, en etapes més recents, les formes institucionals són l'expressió d'un poder compartit o, de vegades, supeditat a l'Estat espanyol.

Des dels períodes medievals fins als nostres dies, l'exercici del poder ha anat variant de manera molt considerable. Catalunya, que ha patit llargues etapes de privació dels seus drets i llibertats durant el segle xx i, coincidint amb períodes d'ampliació dels drets dels ciutadans i de democratització de la societat espanyola, ha gaudit d'interval·ls d'autonomia limitada, amb la instauració la Mancomunitat (1914), una autonomia de tipus administratiu, i posteriorment amb els Estatuts de 1932, dins de la Segona República espanyola, i de 1979, inicia una etapa d'autonomia política.

Avui Catalunya té un reconeixement institucional dins del marc legal establert per la Constitució espanyola de 1978 i l'Estatut d'Autonomia de 1979. La ciutadania i els drets fonamentals dels catalans queden, doncs, recollits dins d'aquests dos textos legals. El model autonòmic i el seu desenvolupament ha estat de gran transcendència i un possible model estructural per a una Europa que en un grau o altre haurà de ser federal. Ara s'obre un nou horitzó per al reconeixement de drets i la construcció d'una nova ciutadania, dins del marc d'una futura Constitució europea de la qual Catalunya no pot quedar al marge.

Aproximar-nos a la configuració de la ciutadania europea¹ dins de la construcció de la Unió ens porta a plantejar-nos tota una sèrie de variables que intervenen en aquest procés. La primera és saber com es construeix la identitat europea, o quin paper representen els estats nació, o com s'ha de desenvolupar el principi de subsidiaritat, o si la ciutadania europea ha de ser inclusiva o no. El concepte *multiculturalitat* o *pluralisme cultural* és un altre dels temes bàsics i, finalment, es tractaria de conèixer les aportacions de Catalunya com a nació sense estat a la construcció de la ciutadania europea.

1. Per poder entendre la importància de la creació de la ciutadania europea (Tractat de Maastricht, 1992) ens hem de remuntar al tractat constitutiu de la Comunitat Econòmica Europea el 1957. En aquest tractat s'establia el dret de les persones a circular lliurement pel territori de la CEE. Aquest dret a la residència quedava restringit als treballadors per compte propi o per compte aliè i a les seves famílies; així doncs, quedava directament lligat al desenvolupament d'una activitat econòmica dins el territori comunitari.

Els reptes de futur per a la Catalunya del segle XXI, des de la perspectiva històrica, seran la UE i els fenòmens migratoris. Ens trobem davant de noves situacions que mereixen més que mai l'atenció dels analistes socials i també dels historiadors, des del coneixement de les dinàmiques socials, econòmiques i polítiques del passat, fent una història compromesa que permeti a la societat l'anàlisi crítica dels fets que en determinades ocasions es pretenen legitimar manipulant el passat o oferint interpretacions deliberadament enganyoses.

Cal elaborar una nova mena d'història que no parlarà solament de dirigents, ni solament de les grans línies d'evolució de l'economia, sinó que també concertarà totes les veus de la societat, grans i petites, en una estructura coral; una mena d'història que ajudi a combatre els mecanismes socials que engendren desigualtat i pobresa, i que denunciï els prejudicis que enfronten innecessàriament uns homes amb altres (Fontana 2002, p. 24).

UNA CIUTADANIA PER A LA UNIÓ EUROPEA: PERSPECTIVES PER A L'ANÀLISI DE LA CIUTADANIA DE LA UNIÓ EUROPEA I LES APORTACIONS DES DE CATALUNYA

De manera genèrica, el diccionari de la llengua catalana de l'Institut d'Estudis Catalans defineix *ciutadania* com a:

Qualitat, dret, de ciutadà. || En l'antiguitat, situació jurídica de les persones considerades membres de la comunitat política, la ciutat, i condició indispensable per a gaudir de drets polítics i econòmics. | Condició i dret que ostenten les persones que pertanyen a una comunitat política que expressa el vincle existent entre aquesta i els seus membres.

La complexitat del concepte *ciutadania* fa que buscar una definició general estigui condicionat a l'enfocament que les diferents disciplines dins de les ciències socials fan de la matèria, ja que la ciutadania és quelcom més que un estatus al qual estan vinculats drets legals:

El 1986, l'Acta Única Europea introdueix la voluntat dels països membres de la Comunitat de crear un espai sense fronteres i eliminar tots els controls duaners sobre les persones independentment de la nacionalitat. El 1990, el Consell amplia les condicions de residència a totes aquelles persones que demostrin suficiència de recursos econòmics i de cobertura social, tot dins la línia del que es va acordar el 1986. Malgrat la voluntat que recollia l'Acta Única, arribada la data límit (31/12/92), no s'havia establert encara un espai de lliure circulació per a les persones.

La creació de la ciutadania europea en el Tractat de la Unió Europea (1992) implica el dret fonamental i personal de tots els ciutadans de la Unió a circular i residir en tot el territori independentment de la realització o no d'alguna activitat econòmica. La integració de l'acord, conveni d'aplicació i protocols i acords d'adhesió de Shengen, a través dels quals es va establir un espai sense controls fronterers i unes normes comunes en matèria de visats, dret d'asil, control de les fronteres exteriors i cooperació policíaca i duanera, en el Tractat de la Unió, va significar el pas decisiu per trobar la solució política a la lliure circulació de persones en el Tractat d'Amsterdam (1997). Malgrat tot, alguns Estats (Irlanda i el Regne Unit) varen conservar el control de les seves fronteres amb la resta d'Estats membres. D'altra banda, Noruega i Islàndia, com a països no comunitaris, signaren (1999) amb la Unió Europea la seva adhesió als acords de Shengen.

[...] la ciudadanía es un proceso que se ha definido históricamente y se ha puesto en práctica con una diversidad de prácticas históricas según interpretaciones nacionales. [...] el concepto de ciudadanía coincide con la historia política de las sociedades occidentales modernas. (Mény 1999, p. IX-X).

Així, parlar de ciutadania és parlar dels vincles històrics variables que es donen entre democràcia, identitat, justícia social i economia.

Quan reflexionem sobre el perquè de la construcció d'Europa, els debats es diversifiquen en múltiples camps i perspectives: qüestions de caràcter polític, econòmic, social, cultural... El més contundent dels arguments utilitzats és el de la voluntat del conjunt de països que anomenem Europa de recuperar poder en el context mundial. Aquesta voluntat es concreta en una unió basada en tractats, aliances i en el disseny de polítiques comunes per tal de no perdre pes en un món global. Però les tradicions i consciències nacionals formen el conglomerat que avui és Europa, i per construir-la s'ha de trobar una base comuna que permeti integrar les diferents tradicions dins d'un projecte compartit (Siguan 1995, p. 103).

Així doncs, si bé les primeres decisions comunitàries foren la creació d'uns símbols d'identitat: senyera, passaport, himne..., perquè la creació i manipulació d'aquests símbols forma part de la construcció d'una identitat, hem de posar de manifest que hi ha elements de més pes a tenir en compte i que determinen molt més el grau de cohesió social. Si en aquest procés no s'han delimitat de manera precisa la població i la seva diversitat (sembla que les poblacions d'origen no europeu han estat totalment ignorades) i si només s'han delimitat geogràficament, és possible una unió política des de l'exclusió de determinades comunitats o la minsa participació dels pobles?

Jordi Borja, tant en els seus articles sobre ciutadania com en el seu treball informe proposa sobre la ciutadania europea, reclama la necessitat de dotar de «formalització eficient i de contingut material la ciutadania europea». Les mancances del model de construcció europea, segons aquest autor, es poden reduir fonamentalment a set punts: la integració econòmica respecte a la integració política presenta un important desfasament; el dèficit democràtic; la baixa representativitat a causa de la dèbil participació democràtica; la inexistència d'un espai comunicacional europeu; la manca d'un projecte politicoideològic mobilitzador; el fet que la dimensió social europea no pot quedar per sota dels nivells assolits per cada un dels estats i, finalment, la dificultat que representa mantenir una distinció política i jurídica entre les persones que conformen la població de la Unió (Borja 1998, p. 17). Els plantejaments de Borja recullen moltes de les inquietuds que fan necessària la configuració d'una nova ciutadania europea, però planteja sobretot els dubtes que envolten el projecte.

LA CRISI DE L'ESTAT NACIÓ

Des del punt de vista de les estructures d'estat actuals, podem plantejar-nos una sèrie de qüestions: estem davant els últims dies de l'Estat sobirà? Implicaria la desaparició de l'Estat nacional un repte per a les democràcies parlamentàries? O, quines paradoxes genera la presumpta situació de crisi de l'Estat nacional?

Els indicadors que assenyalarien quina és la situació actual de l'estat nació poden sistematitzar-se, segons Josep T. Llobera, en una sèrie de punts que ens mostren l'erosió de la sobirania de l'estat i que, segons aquest autor, estarien relacionats amb:

1. L'existència d'un sistema capitalista mundial, amb un increment constant d'empreses multinacionals, així com la globalització dels mercats financers feta possible per la irrupció dels sistemes de comunicació moderns.
2. El flux constant de gent i idees a escala mundial.
3. L'existència de míssils balístics d'abast intercontinental.
4. La proliferació de tractats de comerç internacional (des del GATT fins als mercats comuns regionals).
5. La participació dels estats en organitzacions internacionals que requereixen la transferència de poders considerables.
6. L'aparició d'una civilització global i l'americanització cultural del món.

A tot això, hi hauríem d'afegir l'existència de tres tipus de restriccions que limiten seriosament la capacitat de maniobra de l'estat actual: el tradicional dret a la guerra només és acceptable en cas d'autodefensa. A escala mundial la majoria dels estats presenten diferents graus d'interdependències tant econòmiques com polítiques, només els Estats Units d'Amèrica són un estat realment independent. Les Nacions Unides estan legitimades a intervenir en els assumptes d'un estat amb l'objectiu de defensar els drets humans (Llobera 1995, p. 127-147). Borja, en una línia molt semblant a la de Llobera, ho resumeix qüestionant l'estat nació en tres punts: el primer seria com la globalització econòmica i la revolució de la informació han influït de manera restrictiva les polítiques economicosocials. El segon és com els estats tendeixen a una integració política i econòmica que assumeix una part de les competències estatals. Possiblement la Unió Europea representa un dels exemples més avançats. El tercer punt analitza els processos interns que afecten els estats d'una manera important; el desenvolupament de *localismes* i *regionalismes* amb un substrat cultural i polític, reforçat per institucions (federalisme, autonomies, descentralització), i d'altra banda el creixent multiculturalisme o la necessitat d'articular l'existència de grups socials amb forts elements d'identitat específica (Borja 1998, p. 7).

Em sembla molt interessant destacar la vinculació que fa Ralf Dahrendorf entre l'estat nacional i la democràcia parlamentària tal com la coneixem avui. Aquest autor es pregunta retòricament què li passa a la democràcia quan els assumptes i decisions emigren des de l'estat nacional a espais polítics en els quals no hi ha institucions adequades d'intervenció ciutadana, i afirma que «la respuesta tiene que ser por fuerza: la democracia se ve menoscabada». En el context europeu, la democràcia viu i mor en l'estat nacional. Dahrendorf reflexiona sobre la Unió i les seves institucions, i diu que de vegades es fa broma sobre la situació paradoxal que es dona, ja que la Unió Europea, com a condició d'ingrés, demana unes institucions democràtiques als candidats que en volen ser membres, però si la Unió demanés l'admissió, seria re-

butjada per manca de democràcia en les seves institucions. La Comissió i el Consell són clarament no democràtics, i el Parlament Europeu no només es troba mancat de poders reals, sinó també d'un *demos* del qual pugui obtenir legitimitat i qualitat representativa (Dahrendorf, 2000).

Però la construcció europea no sembla seguir un curs predeterminat, sinó que existeixen possibilitats diferents, des de la creació d'una Europa de les regions i petites nacions, fins a la creació d'un superestat nacional.

Jürgen Habermas en el seu interessant treball sobre *La constelación posnacional y el futuro de la democracia*, parafrasejant E. Grande, tracta directament les raons a favor i en contra de la UE, entesa com la primera configuració d'una democràcia postnacional. Ho fa des de quatre òptiques diferenciades: «Quiero distinguir cuatro posiciones según el grado de aceptación de la idea de una democracia posnacional: euroescépticos, europeos partidarios de mercado, eurofederalistas y los partidarios de una *global governance*.» (Habermas, 2000, p. 118).

Però convé preguntar-nos si es poden donar com a vàlides les hipòtesis que la UE tracta de construir-se com una nació i crear una identitat europea o quelcom semblant a un estat nació, sobre la base de la construcció d'una cultura i una ideologia europea resistent culturalment respecte al sud del món, com manté Martiniello, seguint la hipòtesi de Balibar. En el context que es planteja, la *ciudadania* seria l'inici o punt de partida d'un tipus d'organització sociopolítica de caire estat nacional per abastar l'àmbit europeu. Això vol dir que hauríem de donar per acabada la lluita entre federalistes i confederalistes, amb el resultat de la victòria dels primers? Tot apunta que som lluny d'aquesta afirmació. D'altra banda, Marco Martiniello adverteix: «[...] el proceso que ha conducido a la introducción de la ciudadanía europea ha coincidido con el esfuerzo de los intentos de construcción cultural de identidad de Europa que tienden a determinar los contornos de una identidad europea más bien exclusiva que inclusiva.» (Martiniello, 1995, p. 232-233).

LA CONSTRUCCIÓ D'UNA CIUTADANIA EXCLUSIVA O INCLUSIVA?

Malgrat les reflexions de l'apartat anterior sobre la crisi de l'estat nacional, no podem deixar de banda que ser ciutadà europeu ve condicionat per la pertinença a un dels Estats de la Unió. Els ordenaments occidentals consideren l'accés a la ciutadania per descendència *ius sanguinis* o per lloc de naixement *ius solis*. D'aquesta manera, la vinculació de la ciutadania de la Unió a l'estat nació i a una cultura europea (en construcció) pot conduir-nos a una exclusió d'immigrants del sud que ja viuen a Europa, però també d'aquells que potencialment estan a les portes del continent, demanant asil, feina, reagrupament familiar...

Per il·lustrar aquest tema utilitzaré dos articles del professor Javier de Lucas de la Universitat de València, publicats recentment i que aporten amb gran claredat noves dades al debat, sempre obert, sobre la ciutadania europea. D'altra banda, em

sembla interessant incorporar les aportacions completament antagòniques de Giovanni Sartori, contrari a la generalització dels drets de ciutadania a tota la població.

De Lucas, dins d'un debat sobre nacionalisme i democràcia, planteja la polarització que es produeix en el moment de definir la noció de ciutadania: d'una banda, les ideologies conservadores que tracten de mantenir la vella concepció d'allò polític i dels seus agents, els ciutadans; i de l'altra, aquells que tracten de refer el vincle social i polític des d'altres supòsits i, d'aquesta manera, aconseguir un model de ciutadania inclusiva. Aquesta segona concepció ha d'aconseguir la conjunció de pluralitat i cohesió social, ja que sense aquest equilibri una comunitat política difícilment podrà presentar-se en termes democràtics. Sense cohesió no és possible la idea de comunitat (Lucas, 2001, p. 34).

Per a aquest autor, el fet que la UE, com un dels seus eixos, es proposi la configuració de la categoria de ciutadania no comporta que el tema sigui senzill, i queden, sens dubte, molts problemes per resoldre, que ell resumiria fonamentalment en dos, sense perjudici de tots aquells que ja estan plantejats. El primer i més evident és el que fa referència al mateix concepte de ciutadà, entès com a subjecte de dret i titular de drets i de la sobirania. Per a l'autor, és obvi que els ciutadans europeus avui estan mancats d'aquestes dues connotacions. El segon dels problemes és menys evident pel fet que la ciutadania democràtica la donem com a evident; això voldria dir l'extensió de la condició de ciutadà i les seves atribucions sense excepció. Aquí trobem, doncs, que el projecte de la UE segueix un model de democràcia no només compatible amb l'exclusió, sinó que la institucionalitza (Lucas, 1999, p. 49-50).

Per exemplificar aquesta contradicció que es dona en el si de la UE, Javier de Lucas utilitza el paral·lelisme entre l'antiga Grècia i la UE en el que anomena la «síndrome d'Atenes». Per a l'autor semblaria que els vells estats nacionals volguessin recuperar l'*ideal* de democràcia d'Atenes: una comunitat política que gaudeix de llibertat i satisfà les necessitats dels seus ciutadans membres, que es presenten com a agents a l'assemblea i que aconseguix tot això gràcies a un sistema que institucionalitza l'exclusió. Això vol dir el vet a l'accés, a la permanència i al reconeixement com a subjectes de la majoria: estrangers (bàrbars), dones, esclaus... (Lucas, 2001, p. 36-37).

Aquest cúmul de paradoxes semblen conduir, segons l'autor, a la conclusió d'una consciència de capacitat d'aquest concepte de ciutadania. Però també entriem en el grup de concepcions a superar la ciutadania republicana o, fins i tot, la supraestatal. Miraríem, doncs, si no cap a una ciutadania universal, sí cap a una ciutadania cosmopolita. Estem, com defensa Lucas, davant d'un exemple factible del trànsit cap a la dimensió transnacional de la ciutadania?

Recuperem ara els arguments de Sartori, que mantenen que els processos d'integració dels immigrants a Europa no passen per dispensar ciutadania: «[...] la política de la ciutadania para todos —sin mirar a quién— no sólo es una política destinada al fracaso sino que además es una política que agrava y convierte en explosivos los problemas que se pretenden resolver.» (Sartori, 2001, p. 112-113). Per a Sartori, la integració

es produeix només a condició que aquells als quals s'integra l'acceptin i la considerin desitjable. Per a aquest autor, quan s'atorga la ciutadania de manera automàtica, es produeix un efecte contrari: la desintegració. Parafraçant Rusconi, Sartori ho defineix així: «Hacer ciudadano a quien toma los bienes-derechos subjetivos, pero no se siente obligado en contrapartida a contribuir a su producción, es crear ese ciudadano diferenciado que puede balcanizar la ciudad pluralista.» (Sartori, 2001, p. 114).

UNA CIUTADANIA PER A UNA SOCIETAT MULTICULTURAL?

Ens trobem davant d'un món on ja no existeixen o gairebé no existeixen espais monoculturals i això queda evidenciat, segons Isidoro Moreno, per dos fenòmens. El primer seria l'aparició o reaparició dins del mateix territori europeu de les nacions sense estat i de totes aquelles minories ètniques negades, silenciades i folkloritzades per uns estats suposadament nacionals. Els processos migratoris del sud cap al nord seria el segon dels factors, amb el conseqüent creixement de la multiculturalitat:

un multiculturalismo debido no ya a causas "internas" —causado por el citado carácter pluricultural y plurinacional de la mayor parte de los Estados modernos— sino producido por los otros externos... (Moreno, 1999, p. 25-26).

En apartats anteriors hem vist com diferents autors esmentaven directament o indirectament el terme *multiculturalitat*. Els orígens de la utilització d'aquest terme els trobem al Canadà, entre finals dels anys seixanta i inicis dels setanta, per intentar definir l'encreuament de cultures, especialment al Quebec. Aquest nou qualificatiu va produir certa confusió entre conceptes similars com ara *interculturalisme* o *pluralisme cultural*.

Luís Garzón agrupa els resultats més coneguts de la interrelació de cultures en tres grans grups: assimilació, *melting pot* o pluralisme cultural i multiculturalitat. L'assimilació suposa que de fet no hi ha interculturalisme, sinó que els immigrants accepten passivament la cultura de la societat receptora. El *melting pot* o societat de la tolerància es defineix per la seva configuració amb aportacions dels grups socials participants (predominant al nord d'Europa). El pluralisme cultural sembla més desitjable. Suposa la incorporació dels múltiples membres corporatius de les societats inicials en la societat multicultural. Aquesta tercera forma es donaria en clau negociadora entre la primera i la segona (Garzón, 2000, p. 27).

Giovanni Sartori, defensor declarat de la societat pluralista, es mostra molt crític amb aquells que lliguen pluralisme i multiculturalisme:

Hoy la palabra pluralismo está muy de moda lo que no quiere decir que se entienda bien. Al contrario, la prueba de ello, de ese malentendido, está en creer que el pluralismo encuentra una continuación y su ampliación en el multiculturalismo, es decir, en una política que promueve las diferencias étnicas y culturales. [...] voy a mantener que esa complementariedad es falsa y que pluralismo y multiculturalismo son concepciones antitéticas que se niegan la una a la otra. (Sartori, 2001, p. 8-9).

Tant Garzón com Martiniello intenten clarificar que la qüestió de la diversitat cultural, ètnica i religiosa rep un tracte ideològic diferent, depenent de cada país o àrea geogràfica. L'assimilisme de la societat queda directament relacionat amb la tradició republicana i jacobina de França, sorgida en el marc de la Revolució Francesa. Les polítiques voluntaristes de Gran Bretanya o Holanda com a resposta a una diversitat ètnica, cultural i religiosa no estan desproveïdes d'efectes perversos. Per a Alemanya, el concepte ètnic de nació cau com una llosa a l'hora d'acceptar la integració dels «alemanys ètnics» i rebutja, negant-los la ciutadania, els fills d'immigrants nascuts a Alemanya. Els països del sud d'Europa, cadascun d'ells amb una història particular quant a construcció nacional, han viscut el trànsit de societats emigrants a societats receptores dels nous fluxos migratoris. Aquesta situació qüestiona les modalitats de gestió de la diversitat plantejades fins al dia d'avui (Martiniello, 1995 p. 227).

Per intentar resumir les bases de la ciutadania multicultural, ens remetem a la definició basada en quatre principis que Martiniello fa del concepte: la igualtat de drets dels ciutadans; el reconeixement del fet que la igualtat formal dels drets no condueix necessàriament a la igualtat de respecte, de recursos, d'oportunitats i de benestar; l'establiment dels mecanismes destinats a assegurar la representació i participació dels diferents grups, i finalment que aquells individus que tenen característiques, desitjos i necessitats diferents gaudiran d'un tracte diferencial que no entrarà en contradicció amb les disposicions relatives a la ciutadania en general (Martiniello, 1995, p. 237).

Sartori, en el seu treball sobre la societat multiètnica, manté que el multiculturalisme sorgeix com un projecte en el sentit exacte del terme, proposa una nova societat i dissenya la seva posada en pràctica convertint-se en creador de diversitats, fent-les visibles i intensificant-les. En canvi, segons ell, el pluralisme no és un projecte: «El pluralismo se manifiesta como una sociedad abierta muy enriquecida por pertenencias múltiples, mientras que el multiculturalismo significa el desmembramiento de la comunidad pluralista en subgrupos de comunidades cerradas y homogéneas.» (Sartori, 2001, p. 125-126). Per a aquest autor, el pluralisme no es reconeix en uns descendents multiculturalistes, sinó en uns d'interculturalistes.

Estem, doncs, davant d'unes societats europees que cada cop són més pluriculturals i que presenten una gran complexitat en les seves relacions socials dins d'un marc de gestió democràtica, com ja hem observat anteriorment. Joseph Maila i Maria-Angels Roque mantenen que: «El multiculturalismo no es un concepto monolítico, incluso en el mundo anglosajón. Por otro lado, tampoco representa el paradigma deseable de la multiculturalidad, ya que tanto el *melting pot* de los EEUU como el multiculturalismo canadiense no han conseguido eliminar los guetos, ni hacer desaparecer las desigualdades económicas, sociales, demográficas debidas en gran parte a la adscripción étnica.» (Maila/Roque, 2000, p. 8).

Es tracta, doncs, d'un debat obert que continuarà durant molt de temps, ja que el procés de construcció de la ciutadania europea és complex i està destinat a anar-se

conceptualitzant a partir de les diferents interaccions que es vagin donant entre els agents implicats en el procés.

APORTACIONS DE CATALUNYA A LA CONSTRUCCIÓ D'UNA CIUTADANIA EUROPEA

Arribats a aquest punt i una vegada coneguts alguns dels factors que condicionen la construcció europea i de la seva ciutadania, ens plantejem nous interrogants: quin paper reserva la construcció d'una ciutadania europea a les nacions sense estat i al Comitè de les Regions?² La Unió es pot permetre la construcció d'una ciutadania europea des de la perspectiva d'una Europa dels estats o ha de caminar cap a una Europa de les nacions?

Històricament, Catalunya pren com a punt de partida formar part d'un Estat que no ha sabut recollir la pluralitat cultural dins d'una pretesa unitat política. El fracàs de l'Estat espanyol en el tracte històric a la diversitat cultural queda clarament palès en constatar la voluntat d'imposar un model monopolitzat per Castella i dins de Castella, dut a terme per un tipus d'ideologia conservadora, nacionalista i centralista, per sobre de qualsevol tipus de gestió de la pluralitat. Però, actualment, quin paper juga l'Estat espanyol? (Guibernau, 2002, p. 10). Àngel Castiñeira pensa que: «Espanya ha desaparegut com a projecte polític i, sobretot, com a suport nacional d'una cultura, i que no resta a Espanya més cultura viva que les cultures perifèriques.» (Castiñeira, 2001, p. 175). És, doncs, referència obligada plantejar-nos la ciutadania espanyola com a nacional o postnacional?

Recuperarem ara J. Habermans com a popularitzador del terme públicament conegut com a *patriotisme constitucional*. El podem definir com un tipus de patriotisme lligat per valors polítics i morals a les constitucions democràtiques, sense fer

2. Comitè de les Regions: el Tractat de Maastricht, que creà la ciutadania europea, va crear també el Comitè de les Regions <<http://www.cor.eu.int>>. Això va coincidir amb un període en què els dirigents europeus estaven especialment preocupats per no construir una Unió sense la participació dels ciutadans.

El concepte de subsidiarietat com a concepte pren forma, i no casualment, amb la creació del Comitè de les Regions.

El Tractat d'Amsterdam incorporarà cinc nous àmbits de consulta obligatòria: polítiques de treball, polítiques socials, medi ambient, formació professional i transports. Des d'aquest moment, el parlament europeu quedarà facultat per demanar consulta al Comitè de les Regions i, d'altra banda, també estarà facultat per emetre informes per iniciativa pròpia.

Aquest Comitè de les Regions es reuneix per primera vegada l'any 1994. Té dos-cents vint-i-dos membres i dos-cents vint-i-dos suplents nomenats pel Consell a proposta dels Estats. Els membres del Comitè elegeixen una mesa amb quaranta membres, inclòs un president i un vicepresident, i s'organitzen en sis comissions especialitzades.

El Comitè de les Regions, lluny de convertir-se en rival del parlament, hi manté una relació fluida de tipus complementari. El mandat específic del Comitè de les Regions és el de ser un nexce de connexió entre la UE i les regions i municipis dels Estats membres.

Catalunya, doncs, que hi està representada i va ocupar la presidència del Comitè de les Regions, té un paper consultiu dins de la Unió.

referència als aspectes culturals, nacionals o lingüístics de la col·lectivitat política. Ferran Requejo considera que aquesta noció pot tenir èxit en democràcies uninacionals o en organitzacions com ara la Unió Europea, però que està abocat al fracàs en democràcies plurinacionals:

En democràcies plurinacionals, la noció de patriotisme constitucional esdevé, en la pràctica, una via per legitimar els nacionalismes estatals (canadenc, espanyol...), tot prescindint de la consideració del pluralisme nacional intern. En aquests contextes es tracta, doncs, d'una noció no apropiada en la teoria i malintencionada en la pràctica. (Requejo, 2002, p. 3).

Davant de la qüestió de si és la Unió Europea la sortida per tal que Catalunya trobi el seu reconeixement, Àngel Castiñeira ens adverteix del perill de pecar d'ingenuïtat en considerar que el procés d'unificació europeu és irreversible, o que és un fet la suposada superació de la qüestió nacional (formulada des dels estats), o que ja és una realitat en curs l'afebliment dels estats actuals en contraposició a l'enfortiment de les regions (formulat per part de les nacions sense estat). Aquest autor ens planteja també els posicionaments contraposats de Dahrendorf (contra l'«Europa de les regions») i les del professor Aranguren («Europa o no serà o serà la casa comuna de nacions i no d'estats»), a fi de demostrar les postures ideològiques diferents que hi ha respecte a la construcció europea (Castiñeira, 2001, p. 180).

Els dos reptes als quals Europa ha de fer front per poder arribar a ser una gran potència són la integració política i una política exterior pròpia i independent. Si ens centrem en el primer dels objectius polítics, hem de parlar d'una dissolució progressiva del poder dels estats a favor de la consolidació d'una nova estructura federal o confederal que difícilment pot tenir com a referència la suma dels antics estats nació. La resistència a la pèrdua de poder dels estats només es pot contrarestar amb una aproximació als ciutadans de la capacitat democràtica de decisió, que comporti un procés de descentralització que doni protagonisme a les regions i les nacionalitats històriques (Segura, 2002, p. 18).

Catalunya és una comunitat d'aportació: «Catalunya aporta a Europa el ser una sociedad diferenciada, y que nuestra diferencia no es racial, sino cultural, siendo nuestra cultura plural. El europeísmo, desde el siglo XIX, forma parte también de la identidad pluralista. [...] el Comité de las Regiones debe ser más que un órgano consultivo no vinculante y algunas regiones han de ser reconocidas como nacionalidades históricas.» (Bilbeny, 2002).

Amb la creació del Comitè de les Regions, pren forma el concepte de subsidiaritat, un principi que ja s'havia recollit en la doctrina social de l'Església catòlica i en les tesis defensades pels federalistes catalans durant la Primera República espanyola.

El Consell Europeu de Leaken va convocar una convenció per analitzar el futur d'Europa. Les conclusions dels grups han de quedar tancades l'any 2004 i el docu-

ment resultant ha de fer una proposta de Constitució europea. La convenció europea ha de donar veu a Catalunya, com a comunitat subestatal,³ dins d'un Comitè de les Regions vinculant i un Consell de Ministres que inclogui les qüestions regionals (Bilbeny, 2002).

Sembla, doncs, que el procés polític de construcció d'una Europa democràtica dels pobles, una Europa amb una voluntat ferma de participació de la ciutadania en el projecte de Constitució, ha de superar tots els obstacles que hem mencionat. Catalunya pot aportar a la voluntat universalitzadora d'una ciutadania europea la seva voluntat de reconeixement de la seva particularitat, i aconseguir d'aquesta manera que la ciutadania europea tingui com a base la pluralitat democràtica. El model desitjable és una Europa de les persones i de reconeixement dels drets fonamentals de tots els individus que formem aquest conglomerat canviant que ha estat, és i serà Europa. En paraules de Rafel Campalans «Catalunya [...] no és la història que ens han contat, sinó la història que volem escriure. No és el culte als morts, sinó el culte als fills que encara han de venir.» (Molas, 2001, p. 126).

BIBLIOGRAFIA

- BILBENY, Norbert. «Por una convención catalana». Barcelona: *La Vanguardia*. (24/02/02)
- BORJA, Jordi (1998). *La ciudadanía Europea. Informe propuesta sobre la ciudadanía europea. Participación, derechos sociales y cívicos*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- «Ciudadanía y globalización: el caso de la Unión Europea». *La Factoria*. <<http://www.lafactoriaweb.com/articulos/borja7.htm>> (1998).
- CASTIÑEIRA, Àngel (2001). *Catalunya com a projecte*. Barcelona: Proa.
- DAHRENDORF, Ralf (2000). «Después de la Democracia, ¿qué?». *El País* (02/02/2000).
- FONTANA, Josep (2002). «Quina mena d'història per al segle XXI?». Barcelona: *L'Avenc* núm. 268.
- GARZON GUILLEN, Lluís (2000). «Multiculturalisme i relacions nord-sud a Europa: una perspectiva sociocultural». Barcelona: *Quaderns de Pensament*. Fundació Trias Fargas.
- GUIBERNAU, Montserrat (2002). «Entrevista». Barcelona: *Esquerra Nacional*. núm. 29. ERC.
- HABERMAS, Jürgen (2000). *La constelación posnacional*. Barcelona: Paidós.
- HEATER, Derek (1999). *What is citizenship?* Cambridge: Polity Press.
- KIMLICKA, Hill (2000). «Multiculturalismo norteamericano en la arena internacional». Barcelona: *Quaderns de la Mediterrània*. Núm. 1. Institut Català de la Mediterrània.

3. Norbert Bilbeny fa la proposta d'anomenar les regions europees com Catalunya «nacionalitats subestats».

- LLOBERA, Josep R.; LAMO DE ESPINOSA, Emilio [ed.] (1995). *Culturas, estados, ciudadanos. Una aproximación al multiculturalismo en Europa*. Madrid: Fundació 'la Caixa'. Fundación José Ortega y Gasset. Alianza Editorial.
- LUCAS, Javier de (2001). «Hacia una ciudadanía europea inclusiva. Su extensión a los inmigrantes». *Revista CIDOB d'Afers Internacionals*. Barcelona.
- (1999). «El futuro de la ciudadanía de la UE: ¿es posible hablar de ciudadanía multicultural?», «Repensando la ciudadanía. Jornadas sobre ciudadanía». Sevilla, 12 y 13 de marzo de 1998. Sevilla: Fundación El Monte.
- (2001). «Sobre las condiciones de la ciudadanía inclusiva». *Hermes*. Núm. 0. Bilbao: Fundación Sabino Arana.
- MAILA, Josep; ROQUE, M Àngels (2000). «Elementos para una reflexión intercultural en el área mediterránea». Barcelona: *Quaderns de la Mediterrània*. Núm. 1. Institut Català de la Mediterrània.
- MARTINIELLO, Marco (1995). «Inmigración y construcción Europea: ¿Hacia una ciudadanía multicultural de la Unión Europea?». A: LAMO DE ESPINOSA, Emilio (ed.). *Culturas, Estados, ciudadanos. Una aproximación al multiculturalismo en Europa*. Madrid: Fundació 'la Caixa' / Fundación José Ortega y Gasset. Alianza Editorial.
- MOLAS, Isidre (2001). *Les arrels teòriques de les esquerres catalanes*. Barcelona: Edicions 62.
- MORENO, Isidoro (1999). «Derechos Humanos, ciudadanía e interculturalidad». *Repensando la ciudadanía. Jornadas sobre ciudadanía*. Sevilla, 12 y 13 de marzo de 1998. Sevilla: Fundación El Monte.
- REQUEJO, Ferran (2002). «Patriotisme constitucional: Qui hi vol creure?». *Esquerra Nacional*. núm. 30. ERC.
- SARTORI, Giovanni (2001). *La sociedad multiétnica. Pluralismo, multiculturalismo y extranjeros*. Madrid: Taurus.
- SEGURA, Antoni. «El rapte d'Europa». Barcelona: *Avui*. (26/02/02).
- SIGUAN, Miquel (1995). «Las lenguas en la construcción de Europa». A: LAMO DE ESPINOSA, Emilio (ed.). *Culturas, estados, ciudadanos. Una aproximación al multiculturalismo en Europa*. Madrid: Fundació 'la Caixa' / Fundación José Ortega y Gasset. Alianza Editorial.